

Nr 206.

Av herr Svensson i Ljungskile m. fl., angående vissa det mindre jordbruket berörande förhållanden, m. m.

Under senare delen av förra året har förts en livlig och delvis av skärpta motsättningar präglad debatt om jordbrukets ekonomiska förhållanden. Å ena sidan har man därvid återopat de beräkningar över jordbrukets ekonomiska läge, som uppgjorts inom livsmedelskommissionen i samarbete med lantbruksförbundet. Principerna för dessa beräkningar ha under 1942 granskats av en 27-mannakommitté, vari olika intressen varit företrädade. Sålunda har Riksförbundet landsbygdens folk haft en manstark grupp i kommittén. Vidare ha Sveriges lantbruksförbund och livsmedelskommissionen samt vissa konsumentgrupper varit representerade. Resultatet av denna granskning har blivit, att man efter vissa mindre betydelsefulla ändringar inom kommittén enhälligt anslutit sig till de principer, efter vilka jordbrukets ekonomiska läge beräknas. Den enligt de sålunda godkända beräkningsgrunderna för innevarande år uppgjorda kalkylen visade, att vissa prisjusteringar nedåt krävdes för att inkomst- och utgiftssidorna för jordbruket skulle bringas i jämvikt. De på dylikt sätt framkomna beräkningarna blevo givetvis beaktade. Detta innebär, att jordbrukarna fått samma kompensation för stegrade levnadskostnader som lantarbetarna. Denna kompensation är relativt sett större än den tjänstemän och industriarbetare fått men stannar absolut taget vid c:a 30 öre pr timma på grund av det låga löneläge inom jordbruket, som bildar utgångspunkt för beräkningarna.

Å andra sidan kan man ej heller bortse ifrån den kritik mot prissättningen, som framkommit från jordbrukarehåll ute i bygderna. Därtill har den varit alltför allmän och i alltför hög grad styrkts med vittnesbörd från den praktiska erfarenhetens män. Förklaringen torde i stort sett vara att finna i det förhållandet att de medel, som tillförts jordbruket, som helhet blivit mycket ojämnt fördelade på olika landsändar och olika storleksgrupper av jordbruk.

Prissättningen på jordbrukets produkter är inte enbart en fråga om hur jordbrukets inkomster skola bestämmas i relation till andra folkgruppers. Priserna ha även betydelse dels för att hålla *produktionsvolymen* uppe i hela den utsträckning, som tillgängliga produktionsmedel tillåta, dels ock framför allt för att påverka *jordbruksproduktionens* inriktning, så att de mest nödvändiga produkterna i första hand framställas och saluföras.

Det är därför många olika synpunkter, som behöva vägas mot varandra

vid prissättningen på jordbrukets produkter. Därvid böra både teoretiska analyser och praktiska erfarenheter beaktas. Av vikt är också, att tillgängliga fakta bliva kända och rätt förstådda, så att inte onödiga motsättningar mellan konsumenter och producenter uppkomma.

Jordbrukets lönsamhet.

Beträffande de ekonomiska beräkningar som ovan omtalats bör observeras, att dessa *inte säga någonting om jordbrukets lönsamhet*. Man har utgått ifrån att jordbruket skulle bibehållas vid samma lönsamhetsnivå som under bokföringsåret 1938—1939. Denna utgångspunkt har av alla parter, som deltagit i prisuppgörelsen, godtagits. Beräkningarna syfta alltså till att klarlägga vilka priser som behöva fastställas för att uppnå detta mål. Om sedan jordbruket före kriget hade den ställning inom vårt lands näringsliv, som det kan vara berättigat att kräva, blir en fråga, som måste ställas utifrån andra utgångspunkter än livsmedelskommissionens beräkningar. Utan att i förevarande sammanhang gå närmare in på detta mångsidiga problem vilja vi understryka, att jordbruksbefolkningen bör tillerkännas samma realla levnadsstandard som andra folkgrupper.

För bedömningen av det mindre jordbrukets förhållanden bör man hålla i minnet, att livsmedelskommissionens beräkningar gälla hela det svenska jordbruket som ett enda stort företag. Det är hela det svenska jordbrukets inkomster och utgifter, som man söker fastställa indextal för. Var utgifterna trycka hårdast eller inkomsterna äro rikligast säga dessa siffror ingenting bestämt om. Det är alltså ingenting, som hindrar, att jordbruken i vissa landsändar eller att vissa storleksgrupper av jordbruk eller vissa produktionsgrenar inom jordbruket äro underkompenserade. Därest beräkningarna äro riktiga, skulle detta då betyda, att andra jordbruk äro i motsvarande grad överkompenserade. *Enligt vår mening måste denna sak ägnas större uppmärksamhet än som hittills skett.*

Från och med bokföringsåret 1939—40 pågår en jordbruksekonomisk undersökning under kungl. lantbruksstyrelsens ledning. För denna har utvalts ett antal gårdar ur olika storleksklasser och i olika delar av landet. Beträffande storlek och läge har man sökt utvälja detta material, som omfattar c:a 1.200 brukningsdelar, så att det skulle bliva så representativt som möjligt för svenskt jordbruk. Beträffande dessa gårdars ekonomi har det emellertid ej kunnat undvikas, att de i genomsnitt taget blivit plusvarianter. Detta framgår bl. a. därav, att deras skörderesultat ligga över riksmedel-talen. Detta förhållande minskar emellertid inte bokslutens värde vare sig när det gäller att jämföra olika grupper av jordbruk med varandra eller när fråga blir om att jämföra jordbrukets ekonomiska resultat under olika år. Även om de faktiska förräntningsresultaten inte kunna överföras på jordbrukets hela massa, så måste ändock de förhållanden, som bestämma

de kontrollerade jordbrukens ekonomiska resultat, påverka hela det svenska jordbruket i samma riktning som det påverkar de kontrollerade gårdarna. Boksluten äro nu färdiga för de två första krigsåren och förräntningsresultatet i de olika grupperna för landet i sin helhet äro följande:

Bokföringsår	grupp 1 2,1—5 ha	grupp 2 5,1—10 ha	grupp 3 10,1—20 ha	grupp 4 20,1—30 ha	grupp 5 30,1—50 ha	grupp 6 50,1—100 ha	grupp 7 100
1939—40	—1,7	1,7	3,6	4,9	5,1	5,7	6,1
1940—41	—1,9	2,9	5,3	6,8	7,3	6,6	7,1

För år 1941—42 äro ej boksluten bearbetade för alla jordbruk, varför materialet ännu ej grupperats på samma sätt som i ovanstående tabell. Redan kända preliminära siffror angivas dock av professor Nannesson vara i stort sett representativa. I genomsnitt är det ekonomiska resultatet sämre än under de två föregående krigsåren.

För hela det svenska jordbruket har medelförräntningen varit 3,0 % år 1939—40, 3,9 % år 1940—41 och 2,3 % för år 1941—42. För det senaste året ha gårdarna fördelats på tre storleksgrupper, som uppvisa följande resultat:

Bokföringsår	grupp 1 2,1—20 ha	grupp 2 20—50 ha	grupp 3 över 50 ha
1941—42	0,8	4,0	6,0
1940—41	2,3	7,1	6,1

I undre raden ha 1940—41 års resultat grupperat på samma sätt medtagits som jämförelse. Denna visar att det endast är de större gårdarna, som hållit sin räntabilitet under det sista året. Intet tvivel råder om att det egentliga småbruket under detta sista år fått sin ställning ytterligare starkt försämrad.

Det mindre jordbrukets svårigheter.

Den jordbruksekonomiska undersökning som nu pågått i tre år visar alltså, att det mindre jordbruket kämpar med stora svårigheter. Detta stämmer väl överens både med den praktiska erfarenheten och med de slutsatser, som kunna dragas av lantbrukshållningens omställning under kriget. Med hänsyn till folkförsörjningen har en förskjutning måst äga rum från animalisk till vegetabilisk produktion. Detta har gjort att småbruket fått sin pro-

duktionsvolym starkt minskad. Samtidigt har den låga prissättningen på fläsk och ägg ytterligare ökat det mindre jordbrukets svårigheter. Då jordbruket inom Svea- och Götalands skogs- och mellanbygder samt i hela Norrland består nästan enbart av småbruk med mindre än 10 hektar och i stor utsträckning mindre än 5 hektar åker är det inte underligt om huvudmassan av Sveriges jordbrukare känner sig missgynnad.

Även under en följd av år före kriget har professor Nanneson utfört jordbruksekonomiska beräkningar, ehuru dessa gälla ett betydligt mindre antal gårdar än efter 1938 och materialet från denna tid i olika avseenden är mindre representativt. En översyn av detta material visar emellertid, att det mindre jordbruket ända sedan jordbrukskrisen i början av 1930-talet kämpat med stora svårigheter. Under överflödskrisen hölls småbruket tillbaka för att vi skulle minska överproduktionen, och nu under kriget hålles det tillbaka därför att produktionsmedlen inte räcka till för en större animalisk produktion.

Härtill kommer, att den fortgående tekniska rationaliseringen och den allt strängare genomförda arbetsfördelningen före kriget på ett ödesdigert sätt minskade de mindre jordbrukarnas möjligheter att skaffa sig biinkomster. Denna utveckling har i viss utsträckning avbrutits under kriget, men det råder knappast något tvivel om att den på längre sikt kommer att återtaga samma riktning som före kriget. *Det mindre jordbrukets svårigheter är därför en fråga, som både har dagsaktuell betydelse och samtidigt måste ses som ett problem på lång sikt.*

De ofullständiga jordbrukens problem.

Enligt 1937 års jordbruksräkning fördela sig de svenska brukningsdelarna på följande sätt.

Åker pr brukningsdel	Brukningsdelar	Antal i %	Åker i % av hela arealen
0,26— 2,0 hektar	111,325	26,6	3,8
2,0 — 5,0 »	113,722	50,4	30,6
5,0 —10,0 »	97,298		
över 10 har	96,299	23,0	65,6

Brukningsdelar upp till 2 hektar åker kunna i stort sett betraktas som arbetarsmåbruk. De som ha över 10 hektar torde i de flesta fall vara bäriga jordbruk. Det mindre jordbrukets svårigheter knyta sig därför i främsta rummet till jordbruk med en åkerareal mellan 2 och 10 hektar. Om man bortser från arbetarsmåbruken, vilkas huvudsakliga problem måste lösas på arbetsmarknaden, blir resultatet, att drygt $\frac{2}{3}$ av jordbruken höra till grup-

pen 2—10 hektar. Utan tvivel finnes också på denna jordbrukstyp mera än hälften av den svenska jordbruksbefolkningen.

Dess bättre är det inte så, att alla dessa jordbruk äro ofullständiga. En hel del av dem har betes- och skogsmark i sådan utsträckning, att de kunna betraktas som bäriga. Åtskilliga av de minsta jordbrukens innehavare i denna grupp ha andra inkomstmöjligheter, som göra, att en komplettering av jordbruket inte är aktuell. Många äldre brukare med stadgad ekonomi och sparsam traditionell hushållning sakna också intresse av gårdens utvidgning. Detta gäller särskilt i de fall, då egna barn, som vilja övertaga fastigheten, saknas. Säkert är emellertid, att det finns många tiotusental ofullständiga jordbruk som behöva kompletteras och att dessas problem kommer att i växande utsträckning aktualiseras undan för undan. *Det är därför av stor betydelse att denna verksamhet bedrivs i största möjliga utsträckning.*

Detta kan i vissa fall ske genom förstärkning inom respektive brukningsdelars gamla gränser. Härför gives redan bidrag till nyodling, betesförbättringar, stenröjning, jordkörning och fördjupande av avlopp. Det förefaller rimligt, att anslag för detta ändamål gives i så stor utsträckning som behövs för att tillgodose dem som ha möjlighet att på detta sätt förbättra sina fastigheter. Så snart omständigheterna det medgiva bör man också, såsom folkpartiet framhållit i en motion, I: 63 och II: 96, 1941, använda maskinella hjälpmedel för nyodling. Riksdagen har också i skrivelse till Kungl. Maj:t begärt utredning härom. Även en utvidgad täckdikning är i vissa delar av landet ett så trängande behov, att denna uppgift kan räknas till de mera betydelsefulla åtgärder, som kunna företagas till det mindre jordbrukets hjälp.

I många fall kan en nödvändig förstärkning av ett ofullständigt jordbruk inte ske utan att tillskottsjord förvärvas. Detta kan i många fall ske genom frivillig överenskommelse mellan berörda parter. Erfarenheten torde emellertid ha visat att så inte alltid är fallet. En utvidgning av expropriationslagen av det slag som föreslogs av 1936 års egnahemsutredning och en möjlighet till förköpsrätt av jord sådan som föreslagits av hushållningssällskapens ombudsmöte 1940 — och varom riksdagen år 1942 hos Kungl. Maj:t begärt utredning och förslag — böra kunna i viss utsträckning aktualisera och påskynda samt i ökad grad möjliggöra en komplettering av ofullständiga jordbruk. Inte mindre viktigt är, att jorddelningslagstiftningen får en sådan utformning och tillämpning, att uppkomsten av familj jordbruk underlättas och en skadlig sönderbrytning av fastigheter förhindras.

I detta sammanhang bör även omnämnas, att en komplettering av ofullständiga jordbruk även förutsätter, att jordbrukets byggnadsfråga löses. Om en utvidgad gård med därtill hörande restaurerade byggnader blir så dyrbar, att den inte kan förräntas på grundval av rimliga priser på jord-

bruksprodukter, är alltsammans förfelat, då ju gårdens komplettering självfallet måste syfta till *ökad ekonomisk bärkraft*.

Jordbruksundervisningen.

En komplettering av ofullständiga jordbruk i hela den utsträckning som de praktiska betingelserna möjliggöra kan emellertid inte hindra, att vi även för framtiden måste räkna med ett mycket stort antal mindre jordbruk av skiftande beskaffenhet i fråga om storlek, sammansättning av olika ägslag, bördighet, klimat och ekonomiskt läge m. m. En minskning av antalet ofullständiga jordbruk bör emellertid göra det lättare för de återstående ägarna av dylika att finna utkomstmöjligheter inom landsbygdens ekonomiska liv. Detta kräver av dessa mindre jordbrukare kunskap och förmåga till anpassning efter olika bygders förhållanden. En ändamålsenlig yrkesutbildning, som når till huvudmassan av Sveriges mindre jordbrukare, är därför en sak som vid sidan av en rationalisering av brukningsdelarna på längre sikt är av avgörande betydelse. Alltjämt nås en överväldigande del av de mindre jordbrukarna inte av den svenska lantbruksutbildningen, och en stor del torde ännu knappast ha tagit några djupare intryck av den i tal och skrift flödande upplysningsverksamheten. Det kan i detta sammanhang vara av intresse att erinra om frekvensen vid våra lantmänna- och lantushållsskolor. Statistiken för de senast förflutna åren ser ut på följande sätt:

	Lantmannaskolor		Lantushållsskolor	
	Antal skolor	Antal elever	Antal skolor	Antal elever
1939—40	42	1,207	41	1,139
1940—41	46	1,306	39	1,306
1941—42	46	1,563	39	1,443

I dessa siffror ingå en del dubbelräkningar så tillvida att en del elever bevista mer än en kurs. Vidare får man räkna med att en del av de ungdomar, som gått igenom dessa skolor, gå över till andra yrken. Det torde därför med nuvarande tillslutning vid lantmannaskolorna inte bli mer än ett tusental årligen av de jordbrukare, som övertaga egna jordbruk, som gått igenom en lantmannaskola. En allmän yrkesutbildning skulle kräva, att mellan 10- och 15.000 ungdomar finge dylik utbildning varje år. Det torde vidare vara obestridligt, att de elever, som nu bevista lantmannaskolorna, till övervägande del komma från den del av bondebefolkningen, som har de bästa gårdarna och den bästa ekonomien. Den stora massan av de mindre jordbrukarnas ungdomar få f. n. ingen yrkesutbildning. En jord-

brukspolitik som på längre sikt vill lösa den svenska landsbygdens problem kan inte gå förbi dessa förhållanden, som enligt vår mening borde ha beaktats mera, när den lägre lantbruksundervisningens omorganisation beslutades 1939. Av de ovan framförda siffrorna framgår också, att tillslutningen till våra lantmannaskolor icke motsvarar dessas förmåga att taga emot elever. Bland orsakerna till detta förhållande är det mindre jordbrukets bristande lönsamhet utan tvivel en viktig faktor.

Den stora massan mindre jordbrukare, som redan driva egna jordbruk är i varje fall utom räckhåll för de fasta undervisningsanstalterna. För att underlätta deras strävan till anpassning efter nya förhållanden behövs en vidgad lokal försöks- och upplysningsverksamhet, som tar direkt sikte på varje trakts ekonomiska problem. Det närmaste målet bör därvid vara att avhjälpa de svåraste bristerna i växtodlingens och djurhållningens planläggning och genomförande.

En rationalisering av brukningsdelarna samt en bättre utbildning av de mindre jordbrukets utövare äro två huvudlinjer, som måste följas om man vill förebygga av den ekonomiska utvecklingen skapade, ständigt ökade svårigheter bland landsbygdens småfolk samt åstadkomma en varaktig förbättring av dessa folkgruppers läge. Vidare böra de mindre jordbrukarnas arbetstillfällen och binäringar i största möjliga utsträckning skyddas och respekteras. De som äro på en gång arbetare och jordbrukare böra ha rätt att få sina intressen respekterade inom båda de sektioner av näringslivet, där de måste hämta sin inkomst.

Prissystemets utformning.

De aktuella svårigheter som berörts i första delen av denna motion kunna emellertid inte lösas med åtgärder på längre sikt. Det mindre jordbrukets ekonomiska intresse måste beaktas även vid den dagsaktuella jordbrukspolitikens utformning. Det är inte tillfredsställande att såsom nu sker lägga jordbrukets samlade inkomster till grund för prissättningen, om man inte samtidigt kan sörja för att olika landsdelar och olika storleksgrupper av jordbruk få en rimlig del av denna inkomst. Erfarenheten har visat, att detta icke kan ske enbart med hjälp av generella priser på jordbrukets försäljningsprodukter och produktionsmedel. En hel rad olika experiment ha också under de sista åren gjorts med differentierade priser och produktionskostnadsstöd av olika slag. Om så icke skett skulle det mindre jordbrukets ställning varit ännu sämre än det nu är. Enligt vår mening är det nödvändigt att man även *efter kriget* räknar med vissa former av prisdifferentiering till förmån för det mindre jordbruket. Det bör redan nu bli va föremål för en ingående prövning, huru detta system skall utformas och finansieras, varvid man ingalunda bör utgå ifrån att statliga subventioner i främsta rummet ifrågakomma.

Nu under kriget är marknadsläget beträffande jordbruksprodukter sådant, att statens ingripande innebär en sänkning av den prisnivå, som annars skulle uppkomma. Vid fri prisbildning skulle alltså jordbruket utan svårighet kunna taga ut de priser, som erfordras för att tillföra jordbruket som helhet en rimlig inkomst, och man skulle samtidigt kunna sörja för att det mindre jordbrukets intressen bleve tillgodosedda. Om det med hänsyn till den allmänna ekonomiska politiken skulle anses önskvärt att i framtiden som hittills under kriget en del av de belopp, som behöva tillföras det mindre jordbruket, passerar budgeten, så äro dessa summor i och för sig ingen jordbrukshjälp utan en dylik ordning motiveras snarare av hänsyn till konsumenterna.

För den allra närmaste tiden måste hjälpen åt det mindre jordbruket påverkas av de speciella förhållanden inom vårt försörjningsläge som kriget skapat. Huru man t. ex. under det kommande året skall förfara beträffande subventioner och rabatter på jordbrukets produktionsmedel blir i så hög grad beroende på huru förhållandena utvecklas, att ingenting bestämt kan sägas därom på nuvarande stadium. Vi nödgas därför i detta avseende nöja oss med att framhålla nödvändigheten att det mindre jordbrukets svårigheter beaktas vid tilldelningen av och prissättningen på produktionsmedel, såsom oljekraftfoder, spannmål och konstgödsel.

Beträffande en prisdifferentiering på jordbrukets försäljningsprodukter under nästa regleringsår synas inga principiella eller tekniska hinder föreligga att i ökad utsträckning tillgodose det mindre jordbrukets intressen. Utvecklingen har också bekräftat, att detta är nödvändigt. Närmast bör man härvid taga sikte på sådana åtgärder, att de mindre mjölkleverantörerna få ett relativt högre pris än nu är fallet. Ett återinförande av arealbidrag på brödsäd är önskvärt med hänsyn både till folkförsörjningen och det mindre jordbruket. Vidare bör ett högre pris pr kg utgå för viss årsmängd levererat fläsk. Detta skulle såväl bidra till en jämnare försörjning med denna vara som även hjälpa det mindre jordbruket. Finansieringen av dessa åtgärder bör i första hand ske inom ramen för den inkomst, som genom prissättningen på jordbruksprodukter under nästa skördeår tillföras jordbruket och icke genom en ökad nettobelastning på statskassan.

Med stöd av vad ovan anförts få vi hemställa,

- att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,
1. att de synpunkter, som i denna motion framförts beträffande det mindre jordbruket måtte beaktas vid den utredning om jordbrukspolitiken efter kriget som nu pågår.
 2. att det mindre jordbrukets intressen under det kommande regleringsåret måtte beaktas vid prissättningen på och fördelningen av produktionsmedel, såsom oljekraftfoder, foderspannmål, konstgödsel m. m.,

3. att mjölkregleringen så utformas att under nästa produktionsår ett relativt högre pris än som nu är fallet utgår för viss årsmängd levererad mjölk,
4. att likaledes ett högre pris utgår för viss årsmängd levererat fläsk, samt
5. att av hänsyn till den för landet viktiga försörjningen med brödsäd arealbidrag för brödsädesodling återinföres.

Stockholm den 23 januari 1943.

Wald. Svensson.

Ivar Österström.

Andreas Nilsson
i Norrlångträsk.

O. E. Sandberg.

Gust. Mosesson.

A. Danielsson.

O. Malmborg.

Elof Ericsson,
Ätvidaberg.

Gottfr. Fröderberg.

Pehr A. Johnsson
i Kastanjegården.

Joh. Nilson.

Alfr. Nilsson
i Steneberg.

I syftet instämmer
Kerstin Hesselgren.